

Aan de ketting

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door het VU Medisch Centrum.
Voor meer informatie over literatuur en geneeskunde:
www.literatuurengeneeskunde.nl.

VU medisch centrum

Arko Oderwald, Koos Neuvel en Willem van Tilburg (redactie)

Aan de ketting

Verslaving verbeeld

De Tijdstroom, Utrecht

© De Tijdstroom uitgeverij, 2008. De auteursrechten der afzonderlijke bijdragen berusten bij de auteurs.

Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede.

Het omslag is gebaseerd op het schilderij 'Aan de ketting' van Bas Sebus.

Basisontwerp binnenwerk: Martin Majoor.

De Tijdstroom uitgeverij BV, postbus 775, 3500 AT Utrecht

Internet: www.tijdstroom.nl

E-mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 882, 1180 AW Amstelveen.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 144 8

NUR 870

Inhoud

Inhoud

Aan de ketting , <i>Arko Oderwald, Koos Neuvel en Willem van Tilburg</i>	9
No second Troy , <i>Jean Pierre Rawie</i>	12
Meesters en slaven , <i>Stephen Snelders</i>	13
Seks, drugs en ascese , <i>Jacqueline Bel</i>	23
Van de koele meren des doods , <i>Frederik van Eeden</i>	31
Een geval van morfinisme , <i>Jan Pols</i>	35
Morfine , <i>Gerard Reve</i>	42
Ik zuig het bloed , <i>Herman Brood</i>	43
Vogel is dood (Le Bird N'est Plus) , <i>Arko Oderwald</i>	45
I'm a fleabit peanut monkey and all my friends are junkies , <i>Murk Dijkstra</i>	55
Aan de naald , <i>Aafke de Groot</i>	71
Lenny Bruce stelt vast , <i>Jotie T'Hooft</i>	82
The pusher , <i>Steppenwolf</i>	83
The needle and the damage done , <i>Neil Young</i>	84
Heroin , <i>Lou Reed</i>	86
De dromen van een opiumeter , <i>Mark H.H. Kramer</i>	87
Een wonderbaarlijke stimulering , <i>Willem van Tilburg en Arko Oderwald</i>	97
Cocaine , <i>J.J. Cale</i>	114
Flaneren van de Gees , <i>Arko Oderwald</i>	115
Hennep en wijn zonder venijn , <i>Frits Milders</i>	125

Aan de ketting	6
<hr/>	
De dronkaard , <i>Simon Carmiggelt</i>	135
Tekst voor een wijnkaart , <i>Simon Carmiggelt</i>	136
De ziekte voorbij , <i>Henk Maassen</i>	137
Casus Haddock , <i>Wouter van Ewijk</i>	145
De drinker , <i>Jan Eijkelboom</i>	153
Koning alcohol , <i>Jan Eijkelboom</i>	154
Hoe geluk zich vergist in ongeluk , <i>Jellie Brouwer</i>	155
De helaasheid der dingen , <i>Dimitri Verhulst</i>	163
Advocaat van de hanen , <i>A.F.Th. van der Heijden</i>	167
Een outsider over alcohol , <i>Ignace Schretlen</i>	171
Stille drinker , <i>Hans Andreus</i>	175
Programma , <i>Alain Teister</i>	176
Kroeglopen , <i>Frank Koenegracht</i>	177
Troost en berusting , <i>Danielle Cath</i>	179
Lethe , <i>Gerard Reve</i>	187
Wat een doem! , <i>Koos Neuvel</i>	189
Connie Palmen, Cuba Libre en ik , <i>Stine Jensen</i>	199
Een alcoholisch gezicht , <i>Ellen Kleverlaan</i>	209
Smoke! Smoke! Smoke! (That Cigarette) , <i>Merl Travis</i>	217
Rook, rook, rook, die sigaret , <i>Ineke van den Bergen</i>	219
Over het verlangen naar een sigaret , <i>Rutger Kopland</i>	227

Inhoud	7
Marlboro man, Capi Wever	229
De sigaret, Driek van Wissen	242
Russisch Roulette, Wouter van Ewijk	243
De dubbele boekhouder, Hans van Stralen	251
Monaco, Marcellus Emants	259
Boekenzucht, Jan Kardaun	267
Eten bezweert de angst om te leven, Dorly Deeg	275
Denkend aan Pessoa, Toon Tellegen	286
Een onvervulbaar verlangen, Marcel Möring	287
De eenzaamheid van zien en niet gezien worden, Sjaak van der Geest	291
Moeilijk moment, Jan Eijkelboom	298
De aap op je rug, Astrid Vellinga	299
Waar gebeurd, Christel Grimbergen	313
Het geduld van de papaver, Stefan Brijs	327
Na de verslaving 1, Jotie T'Hoofst	346
Na de verslaving 2, Jotie T'Hoofst	347
Drinklied, Gerard Reve	348
Ochtend van bedwelming, Arthur Rimbaud	349
Word dronken!, Charles Baudelaire	350

Aan de ketting	8
<hr/>	
Medewerkers aan dit boek	351
Besproken werken	355
Verantwoording	357
Namenregister	361
Zakenregister	365

Aan de ketting

Arko Oderwald, Koos Neuvel en Willem van Tilburg

Het is haast niet te geloven dat tot in het begin van de twintigste eeuw nu als zeer gevaarlijk beschouwde en zeer illegale roesmiddelen als opium, morfine, cocaïne en heroïne vrij makkelijk en legaal te krijgen waren. En misschien is het nog merkwaardiger dat in het grootste deel van de westerse wereld dat nog steeds geldt voor alcohol. Wie zich daarover verbaast, doet dit waarschijnlijk omdat de verslavende en verwoestende uitwerking van deze middelen zo evident is.

Dat is geen modern inzicht. Deze negatieve consequenties waren al ver voordat de meeste middelen werden verboden, algemeen bekend. Beaudelaire schrijft daarover in het midden van de negentiende eeuw. Maar ook was bekend dat sommige roesmiddelen, zeker op de korte termijn, de waarneming konden verscherpen en vooral: de menselijke creativiteit konden bevorderen. Roes- en genotmiddelen kunnen natuurlijk voor velen een weldaad vormen, maar er lijkt ontegenzeggelijk een concentratie van creatieve gebruikers te zijn in de kunst, waaronder vele schrijvers en musici. In dit boek worden daarvan een flink aantal voorbeelden gegeven, voorbeelden die moeiteloos zijn aan te vullen met vele andere.

Roes- en genotmiddelen kunnen daarnaast fysieke en levenspijn maskeren en verlichten, en sterker nog, genot haast ter plekke bewerkstelligen. Ook daarvan zijn een aantal voorbeelden opgenomen in dit boek. Maar zoals gezegd, dit is maar één kant van het gebruik van deze middelen. De afhankelijkheid die vrijwel altijd gaat optreden eist vroeger of later zijn tol. Middelen die aanvankelijk de creativiteit bevorderen, de waarneming scherpen of pijnen verlichten, worden niet alleen onmisbaar om te kunnen leven, maar bewerkstelligen uiteindelijk het omgekeerde van deze zegeningen. De creativiteit droogt langzaam op, de pijn kan niet meer onderdrukt worden, de waarneming wordt leeg en betekenisloos. Bij deze twee kanten van de meeste genots- en roesmiddelen hoort een tegengestelde waardering. Wat zouden we graag de lusten, maar niet de lasten van genotmiddelen willen ondergaan! Tragisch genoeg gaan ze echter hand in hand.

Minstens zo interessant is dat er heden ten dage scherpe debatten worden gevoerd of verslaving nu een (hersens)ziekte moet worden genoemd waar je aan lijdt, dan wel het resultaat is van een wilszwakte, waar je zelf verantwoordelijk voor bent. In meer dan de helft van de bijdragen in dit boek speelt dit thema een onderliggende, maar vaak bepalende rol. Dat is ook begrijpelijk, omdat de morele betekenis van deze verklaringen van verslaving enorm verschilt: of je bent slachtoffer, of je bent dader. In het eerste geval ben je een (onmondige) zieke die aandacht, behandeling en medische zorg nodig heeft, in het andere geval ben je een slappeling die alleen door een versterking van eigen wilskracht zijn slechte neigingen kan overwinnen. Wat beide benaderingen gemeen hebben is dat ze weinig oog hebben voor het genot en de positieve effecten van deze middelen.

Waar de medicus met de lasten wordt geconfronteerd (in de vorm van verslaafde patiënten), houdt de literator zich ook met de lusten bezig. De spanning tussen lusten en lasten, en tussen dader en slachtoffer, is bij hem of haar in goede handen. Maar ook een dokter zal in de behandeling niet erg ver komen als hij of zij geen begrip kan opbrengen voor de verlokkingen van de verslavende middelen.

In dit boek in de serie Literatuur en Geneeskunde wordt het thema verslaving nader onderzocht. Hoewel we in onze tijd aan de lopende band aan van alles verslaafd schijnen te kunnen raken, heeft de redactie gemeend het grootste deel van het boek te reserveren voor de klassieke verslaving aan middelen: alcohol, morfine, cocaïne, heroïne, opium, hasjiesj en tabak. Kenmerkend voor verslaving aan deze middelen is dat de verslaving een gevolg is van de combinatie tussen individueel gedrag en de biologische eigenschappen van het middel. En binnen deze groep verslavingen gaat de meeste aandacht uit naar alcohol, hetgeen ook epidemiologisch goed te verdedigen valt. Een klein deel van het boek is gereserveerd voor overige verslavingen, zoals eten, bibliomanie en voyeurisme. Tenslotte gaat een viertal essays over vragen van algemene aard die met verslaving in verband te brengen zijn, zoals hoe verhoudt verslaving zich tot de vrije wil, een korte geschiedenis van verslaving en wat is de praktijk van het afkicken.

De meeste essays hebben fictie als uitgangspunt. Dat kan zijn een boek, een film of poëzie. Omdat sommige schrijvers hun eigen ervaring met verslaving doen neerslaan in hun werk gaan er een aantal essays over de biografische wortels van een boek of gedichten waarin verslaving een hoofdrol speelt. En omdat verslaving een thema is dat de gehele kunst doortrekt, gaan er ook een tweetal essays over verslaving in de muziek van de twintigste eeuw. Naast de essays zijn er een viertal originele prozafragmenten, een en twintig gedichten en vijf songteksten verspreid over het boek opgenomen.

De 27 auteurs van de 29 essays hebben uiteindelijk in overleg met de redactie een persoonlijke keuze gemaakt om over een bepaald thema, boek, film of schrijver te schrijven. Naar wij hopen biedt het geheel desalniettemin een redelijk representatief inzicht in de voor- en nadelen van de klassieke verslaving.

No second Troy

Ik heb een vrouw bemind, die best
een tweede Troje zou verdienen,
en die door drank en heroïne
onder mijn ogen werd verpest.

Tot ziekbed kromp het liefdesnest,
en ik zou zachtjes willen grienen,
omdat alleen dit clandestiene
sonnetje van ons tweeën rest.

Zo'n veertien regeltjes waarmee je
een tijje van de sluier licht,
wat zout om in de wonde te wrijven.

Wat zijn dat toch voor waanideeën,
dat je, verdomd, in een gedicht
'De dingen van je af kunt schrijven'.

Jean Pierre Rawie